

ΑΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

ΕΝ ΤΗΣ ΒΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΙ.

Ὅτε δ' ἄρχατος ἀσιατικὸς κόσμος τὴν φεβρὰν τοῦ Θεοῦ ἄρὰν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ἐπέβριπτε τῆς γυναικὸς καὶ παντελῶς τὴν προσωπικότητα αὐτῆς ἐξαλείφων ἐταπεινῶν αὐτὴν μέχρι τοῦ βαθμοῦ ἀπλῆς θερραπείας, ἢ ἐλληνικῆ ἀρχαιότητος μόλις ἐκτυλισσομένη ὑπενόει ἤδη τὴν πλήρη τῶν δύο φύλων ἰσότητά, ἀλλὰ καὶ τὴν διάκρισιν τῶν προσόντων καὶ καθηκόντων ἑκαστέρου, ἐξ ἧς προκύπτει ἡ ἄρμονία τοῦ κοινωνικοῦ οἰκοδομήματος. Ἐν τοῖς ἀθανάτοις τοῦ μεγάλου ἁοιδοῦ ποιήματι παρὰ τοὺς ἥρωας τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐπιφαίνονται ἰσότητοι αἱ πότνια τοῦ οἴκου δέσποιναί, παρὰ τὸν Πρίαμον ἢ Ἐκάβη, παρὰ τὸν Ἐκτορα ἢ Ἀνδρομάχη, παρὰ τὸν Ὀδυσσεῖα ἢ Πηνελόπη, παρὰ τὸν Ἀλκίνοον ἢ Ἀρήτη, παρὰ τὸν Τηλέμαχον ἢ αἰθερόπλοκος καὶ γρητυκὴ μορφή τῆς Ναυσικάας. Ὁ γηραιὸς Πρίαμος κατὰ τὴν σοβαρωτέραν ὄραν τοῦ βίου αὐτοῦ, καὶ προτραπεῖς ἐτι ὑπὸ ἀγγέλου τοῦ Διὸς ὅπως μεταβάς εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων ἐξαιτήσεται παρὰ τοῦ Ἀχιλλέως τὸν νεκρὸν τοῦ Ἐκτορος, θεωρεῖ καθῆκον ἀνακοινῶσαι τὸ διάβημα αὐτοῦ εἰς τὴν γηραιὰν Ἐκάβην καὶ ἐρωτῆσαι τὴν γνώμην αὐτῆς.

Ἄλλ' ἄγε μοι τόδ' εἰπέ, τί τοι φρεσὶν εἶδεται εἶναι ;
(Ἰλ. Ω. 197).

Ὁ κορυθαίολος Ἐκτωρ τὴν καταστροφὴν τῆς ἐκ τοῦ πατρίδος προορώμενος καὶ προαγγέλλων εἰς τὴν ἐρατεινὴν Ἀνδρομάχην ἐν τῇ τλησικαρδίῳ ἀλλὰ καὶ θελξίφρονι ἐκείνῃ σκηνῇ, ἣτις ἐφειλκυστο τὸν θαυμασμὸν τῶν αἰώνων, περὶ οὐδενὸς ἀλγεῖ τόσον ἢ περὶ τῆς ἀγαπητῆς αὐτοῦ συζύγου ὅτε κέν τις Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων δακρυόεσσα ἀγῆται ἐλευθέρων ἤμαρ ἀπούρας. Ὁ Ὀδυσσεὺς, καίπερ πειρώμενος μεταπεῖσαι ἀπὸ τοῦ ἀπόπλου τοὺς ἐπτοημένους Ἀχαιοὺς, ἀλλ' ὅμως οὐ δύναται ἀποκρύψαι ὅτι τὸ ἰσχυρότερον παρὰ τῷ ἀνδρὶ αἴσθημα ἢ ἀγάπη ἐστὶ τῆς ἑαυτοῦ συζύγου καὶ ὁ πόθος αὐτῆς ἀπούσης, καὶ συγκεκινημένος ἀνακράζει.

Ἐκαστος ἓνα καὶ μῆνα μακρὰν τῆς συζύγου του
[μείνη
ἀδημονεῖ ἐν τῷ πλοίῳ, ὅπταν κωλύσει τοῦτο
οἱ τοῦ χειμῶνος τυφῶνες καὶ κύματ' ἀγρίας θα-
[λάσσης 1.

Πᾶσα ἢ Ἰλιάς καὶ Ὀδύσεια μυρίων βριθοῦσι τεκμηρίων τῆς εἰς τὰς γυναῖκας ἀποδιδόμενης τι-

1) Καὶ γὰρ τὰς θ' ἓνα μῆνα μένων ἀπὸ ἧς ἀλόχοιο ἀσχαλάτ' ἐν νηὶ πολυζύγῳ, ὅν περ ἄελλαι χειμέριαι ἐλέωσιν, ὀρινομένη τε θάλασσα.

(Ἰλ. Β. 292—294).

μῆς. Ἐνταῦθα ἐπιφαίνεται ἡ παρθένος Ναυσικάα, οὐχὶ ὡς παρ' ἀρχαίοις τισὶ λαοῖς ὄνειδος, ἀλλὰ σέμνωμα τοῦ οἴκου καὶ χάριμα τοῦ πατρὸς καὶ τῆς ποτνίας μητρὸς. Ὁ Ὀδυσσεὺς βλέπων τὸ παρθενικὸν ἐκεῖνο ἄνθος μακαρίζει τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῆς.

Μάκαρες μὲν ἐπὶ σοὶ ὁ πατήρ καὶ ἡ πότνια μήτηρ μάκαρες δὲ καὶ οἱ σοὶ ἀδελφοί· εὐφροσύνη βεβαίως ἔνεκα σοῦ τὴν καρδίαν αὐτῶν καθιδύνει ὅπταν βλέπωσιν ἄνθος τοιοῦτο ἐντὸς τοῦ χοροῦ διαπρέπον!

Παρ' αὐτὴν ἡ σεβαστὴ ἐκείνη οἰκοδέσποινα ἡ γυνὴ τοῦ Ἀλκινόου Ἀρήτη ἀπολαύουσα τοῦ ἄκρου σεβασμοῦ τῶν παίδων, τοῦ ἀνδρὸς Ἀλκίνοου καὶ τῶν λαῶν, οἵτινες ὡς θεὰν αὐτὴν δεξιοῦνται ἐξερχομένην εἰς τὴν πόλιν 2. Ἀλλαχοῦ ἡ σεμνὴ καὶ πιστὴ Πη-

1) Τρισμάκαρες μὲν σοὶ γε πατήρ καὶ πότνια μήτηρ τρισμάκαρες δὲ κατὶ γνητοί· μάλα πού σφαι θυμὸς αἰὲν εὐφροσύνησιν ἰαίνεται ἔνεκα σεῖο λευσοτότων τῶν ὄνδε θάλος χορὸν εἰσοιχνεῦσαν.

(Ὀδ. Ζ. 154—157).

Παραφράσαμεν στίχον πρὸς στίχον σχεδὸν τὰ ἐκ τοῦ Ομήρου καὶ τῶν τραγικῶν παρατιθέμενα οὐχὶ δι' ἄλλον σκοπὸν ἢ ὅπως παροτρύνωμεν τοὺς δυναμένους εἰς τὸ ἐπιχειρῆσαι τοιαύτας παραφράσεις, ἀφ' ἑνὸς μὲν καταδεικνυούσας ὅτι ἐκ πασῶν τῶν γλωσσῶν ἢ μᾶλλον δυναμένη τηροῦσαι τὸ ὕφος καὶ τὸ μεγαλεῖον τῶν πρωτοτύπων ἐστὶν ἡ νεωτέρα ἡμῶν γλῶσσα, ἀφ' ἑτέρου δὲ καθιστάσας εὐχερῆ τοῖς πολλοῖς καὶ αὐταῖς τοῖς νωθεστέροις τῶν ὀλίγων τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ κλασικῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος.

2) Τῆς ἐπιβροῆς αὐτῆς χρῆσιν ποιεῖται μόνον, λέγει ἡ δεσποινὴς Clarisse Bader ἐν τῷ πολυτίμῳ αὐτῆς συγγράμματι *La femme grecque*, τῷ δικαίως στεφθέντι ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς ἀκαδημίας, ὅπως τὸ εἰκαίον καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ὑποστηρίξῃ, καὶ ἐμφυσήσῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν περὶ αὐτὴν τὸν φλέγοντα αὐτὴν εὐγενῆ ἔρωτα τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ. Καὶ ὅμως οὐ κατέρχεται εἰς τὴν δημοσίαν κονίστραν, ἐν ἣ ἡ γυνὴ τὴν χάριν καὶ τὴν γλυκεῖαν αὐτῆς εὐστάθειαν ἀντὶ νόθου ἀνταλλάσσει ἰσχύος καὶ τὴν ἐπιφυλακτικὴν αὐτῆς ἀγνείαν ἀντὶ θρασεῖας πολιτείας. Ἐδρα τῆς ἰσχύος αὐτῆς ἐστὶν ἡ οἰκιακὴ ἐστία, ἐν ἣ ἐργάζεται κύκλῳ τὰς θεραπαίνας ἔχουσα, αἱ δὲ ὑψηλὰ μέρη μαι τῆς βασιλίδος οὐ κωλύουσι τὴν μητέρα δαψιλεῦσαι τῇ θυγατρὶ αὐτῆς τὰς ταπεινὰς φροντίδας, ὡς ἀπαιτεῖ ὁ οἰκιακὸς βίος. Οὐχὶ ἄρα ἐν τῇ μητρικῇ αὐτῆς ἐπιδράσει ἔγκειται τὸ μυστήριον τῶν τῆς Ναυσικάας ἀρετῶν; Ἡ δὲ τῆς μητρὸς ἀξιοπρέπεια οὐκ ἐπέζηγετ' τὴν τῆς θυγατρὸς αἰδῶ;

νελόπη τὴν γυναικείαν ἀρετὴν καὶ ἀξιοπρέπειαν εἰς τὰς παντοειδεῖς τῶν μνηστῆρων πλεκτάνας ἀντιτάσσουσα καὶ αὐτῷ τῷ υἱῷ σφαλλομένῳ ἐπιτιμῶσα 1.

Τοιαύτη ἐν συνόψει ἡ εἰκὼν, ἣν παρέχει ἡμῖν ὁ θεῖος Ὅμηρος περὶ τῆς ἀμοιβαίας θέσεως ἑκατέρου τῶν φύλων ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀρχαιότητι· πλήρης ἰσοτιμίας ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἀλλὰ καὶ εἰδίκευσις τῶν προσόντων καὶ καθηκόντων ἑκατέρου κράτος ἑκατέρου εἰδικόν εἰσιν ἡ ἀγορὰ καὶ ὁ οἶκος. Δέσποινα ἡ γυνὴ ἐν τῷ οἴκῳ παρασκευάζει τὰ στοιχεῖα τῆς εὐνομουμένης πολιτείας, τὴν εὐνομίαν τοῦ οἴκου καὶ τὸν χρηστὸν πολίτην· δεσπότης ὁ ἀνὴρ ἐν τῇ ἀγορᾷ σχηματίζει ἐκ τῶν στοιχείων τούτων τὴν πολιτείαν. Μεῖζον μὲν ἴσως τὸ ἔργον τοῦ ἀνδρός καὶ περιδοξότερον, ἀλλὰ θεϊότερον καὶ εὐγενέστερον τὸ τῆς γυναικός. Τοῦτο μὲν ἐστὶν ὁ θεμέλιος τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ κοινωνικοῦ λίθος, ἐκεῖνο δ' ἡ ἐπίστεψις καὶ τὸ ἀέτιωμα αὐτοῦ.

Τὴν ἰσοτιμίαν ταύτην τοῦ ἀνδρικοῦ καὶ γυναικείου φύλου ἀνευρίσκομεν ἐν αὐτῇ τῇ θρητικῇ καὶ τῇ λατρειᾷ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐν τῷ ἑλληνικῷ πανθέῳ ἐὰν ὑπάρχωσιν αἱ προσωποποιήσεις πατρῶν τῶν ἀνδρικών ἀρετῶν ὑπάρχουσιν ἐπίσης καὶ αἱ προσωποποιήσεις πατρῶν τῶν γυναικείων ἀρετῶν. Παρὰ τὸν πατέρα ἀνδρῶν τε θεῶν τε Δία, τὸν διὰ μιᾶς μόνης τῶν ὀφρῶν κατανεύσεως ἐλελίζοντα τὸν θεῖον Ὀλυμπον, ἐπιφαίνεται ἡ Ἥρα, ὁ τύπος τῆς γυναικός ἐν τῷ μεγαλείῳ αὐτῆς ὡς οἰκοδεσποίνης, ἣτις πρὸς τὸν Δία αὐτὸν ἀπότεινομένη ἀπαιτεῖ τὴν ἰσοτιμίαν τῆς γυναικός.

Θείονα εἶμαι κ' ἐγὼ· τὸ δὲ γένος ταύτων ἀμφοτέροις πότνια δὲ καὶ ἐμὲ ὁ πολύφρων ἐγέννησε Κρόνος. 2

Παρὰ τὸν Δία, τὴν προσωποποίησιν τοῦ κράτους καὶ τῆς ἰσχύος ἰδοῦ ἡ Μῆτις, ἡ θεὰ τῆς φρονήσεως, καὶ ἡ συμπάρεδρος τῶν θρόνων αὐτοῦ Θέμις, ἡ προσωποποίησις τοῦ δικαίου. Ἀντικρὺ τοῦ Ἄρεως, ὅστις ἐστὶν ἡ προσωποποίησις τῆς ὑλικῆς ἰσχύος, ἴσταται ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ τὴν ἠθικὴν ἀνδρίαν νικηφόρον κατὰ τῆς κτηνώδους βίας ἀποδεκνύουσα, ἡ μεγάλη θεὰ τῆς σοφίας καὶ τῶν τεχνῶν. Γυνὴ

τοῦ θεοῦ τῆς τέχνης Ἡραΐτου ἡ Ἀφροδίτη ἐμπνέει αὐτῷ διηνεκῶς τὸν ἔρωτα ἐκεῖνον τοῦ καλοῦ, δι' οὗ οἱ Φειδίαι καὶ Ἀπελλὰ ἀναθήσανται εἰς τὰς ὑψίστας βαθμίδας τῆς τέχνης. Τὸν θεὸν τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἐπιστήμης, τὸν Φοῖβον Ἀπόλλωνα, κυκλοῦσιν αἱ ἄγναι Μοῦσαι, αἴτινες, ὡς Εὐριπίδης φησὶ, τὴν ξανθὰν ἐφύτευσαν ἀρμονίαν, τὴν ἀρμονίαν, ἧς ἄνευ οὐδὲν τέλειον καὶ ὠρατὸν ἐν τῷ κόσμῳ ὑπάρχει, τὴν ἀρμονίαν, ἣν ὁ ἄσιατικός οὐκ ἔγνω κόσμος καὶ ἣτις ἐστὶν αὐτοφυῆς βλαστὸς καὶ ἰδιάζων χαρακτήρ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος· παρὰ τὰς Μούσας αἱ Χάριτες, τὸ μέγα θείγητρον τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὧν ἡ συγκατάμιξις ἀποτελεῖ τὴν ἀρίστην συζυγίαν· τὰς θελήσεις τῶν θεῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους διαβιβάζει ἡ χρυσοπτερος Ἴρις· αἱ χωλαὶ καὶ ῥυσσαὶ θυγατέρες τοῦ Διὸς, αἱ Λιταί, τὴν Ἄτην παρὰ πόδας παρακολουθοῦσαι τὰ μίση κατευναζοῦσι, ἐγγέουσι τὸν ἔλεον εἰς τὴν καρδίαν τῶν θνητῶν, ἐπακούουσι εὐχομένου τοῦ οἰκτιρίμονος καὶ κατὰ τοῦ ἀνηλεοῦς τὴν τιμωρίαν ἐπικαλοῦνται τοῦ Διός.

Ὅτι εἰσὶν αἱ Λιταὶ θυγατέρες Διὸς τοῦ μεγάλου

τοῦ Διὸς ὅστις τὰς κόρας αὐτῷ προσιούσας αἰδεῖται λίαν μὲν τούτῳ χαρίζονται καὶ τὰς εὐχὰς ἐπακούουσιν, ὅστις δὲ ἄκαμπτος μένει καὶ πάντα ἀρνεῖτ' ἀπολύτως, πρὸς τὸν Κρονίωνα Δία ἔλθοῦσαι θερμῶς ἰκστεύουσιν ὅπως ἡ Ἄτη αὐτῷ ἐπομένη τ' ὀντίποινα δίδῃ 1.

Ἐπὶ τὴν λατρείαν τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος μεταβαίνοτες βλέπομεν ὅτι ἡ γυνὴ ἔλαχεν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν θεῶν ἴσον ἢ μᾶλλον πολὺ ἀνώτερον κλῆρον ἢ ὁ ἀνὴρ. Καὶ τολμῶμεν εἰπεῖν, ὅτι τὴν ὑψηλὴν καὶ θεϊκὴν ταύτην λειτουργίαν ἐπαξίως ἐπετέλεσεν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀρχαιότητι ἡ γυνὴ, καταδείξασα ὅτι τὸ αὐτεπήβολον καὶ ἐποπτικὸν αὐτῆς καθίστησιν αὐτὴν ἀληθῆ τῶν θεῶν βουλήσεων παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἐρηηνέα. Ἐν μέσῳ τῆς πολυθείας, παρὰ τὴν ἱερὰν φηγὸν τῆς Δοδώνης ἀκούεται ἡ πρώτη φωνὴ ἡ ἀνακηρύσσουσα τὴν λατρείαν τοῦ αὐλοῦ, ἀνάρχου καὶ ἀτελευτήτου ὄντος. Προσέλθωμεν· εἰσὶν αἱ Πελιαῖδες, αἱ ἄγναι τοῦ Διὸς ἱέρειαι· κάθηνται παρὰ τὴν ἱερὰν φηγὸν, κρήνη ἐκπηγάζει ἀπὸ τῆς ρίζης τοῦ δένδρου καὶ κτύπος ἀκούεται

1) Καὶ γὰρ τε Λιταὶ εἰσι Διὸς κοῦραι μεγάλου

Ὅς μὲν τ' αἰδέσσεται κόρας Διὸς ἄσπον ἰούτας τὸν δὲ μέγ' ὄνυσαν καὶ τ' ἔκλυον εὐχομένοιο.

Ὅς δὲ κ' ἀνήνηται καὶ τε στερεῶς ἀπολίπη λίσσονται δ' ἄρα ταί γε Δία Κρονίωνα ἰοῦσαι τῷ Ἄτην ἄμ' ἔπεσθαι, ἵνα βλαφθεὶς ἀποτίσῃ.

(Ἰλ. 1. 502—512).

1) Οὐδέποτε, λέγει ἡ αὐτὴ δεσποινίς, ὁ μέγας ποιητὴς ἔθηκεν ἐν τῇ γυναικείᾳ καρδίᾳ ἐστὶαν ἔρωτος καὶ ἀφοσιώσεως ἐνθερμότεραν ἢ τὴν ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς Πηνελόπης. Ἀγαπῶμεν παρὰ τῇ βασιλίδι τῆς Ἰθάκης τὸν λόγον διαφωτίζοντα τὸ αἴσθημα, τὸ αἴσθημα ζωοποιῶν τὸν λόγον.

2) Καὶ γὰρ ἐγὼ θεός εἰμι· γένος δ' ἐμοὶ ἐνθεν ὅθεν σοὶ καί με πρεσβυτάτην τέκετο Κρόνος ἀγυλομήτης. (Ἰλ. Δ. 58—59).

χαλκοῦ συγκρουομένου. Ὁ θροῦς τῶν φύλλων, ὁ κελαρισμὸς τοῦ ὕδατος, ὁ κτύπος τοῦ χαλκοῦ, ἡ μυστικὴ αὐτὴ τῆς φύσεως ὑμνωδία φαίνεται ἐμπνέουσα αὐτάς, καὶ ἰδοὺ ἀκούεται ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτῶν ἡ προαπήχησις τοῦ μεγάλου δόγματος τῆς χριστιανωσύνης

Ζεὺς ἦν, Ζεὺς ἐστὶ, Ζεὺς ἔσσεται, ὦ μεγάλε Ζεῦ.

Τὴν καρδίαν πλήρη τῆς ἱερᾶς ταύτης ἔχοντες φωνῆς τραπώμεθα τὴν εἰς Δελφοὺς ἄγουσαν καὶ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν τὴν ἀμφιθεατρικῶς ἐκτεινομένην μεταξὺ τῶν δύο τοῦ Παρνασσοῦ κορυφῶν. Ἐν τῷ μεγαλοπρεπεῖ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ γυνὴ τις ἐπιφαίνεται ἐν μέσῳ μυρίων θυμιαμάτων. Τίς αὕτη; Ἡ Πυθία, γυνὴ ἄσπιλος, δι' ἧς ὁ Θεὸς κοινοῦναι τοὺς ἀνθρώποις καὶ τοὺς ἐρωτῶσιν αὐτὸν ἀπαντᾷ. Ἡ γυνὴ αὕτη τὸ ἱερὸν πιούσα τῆς Κασταλίας ὕδωρ κάθηται ἐπὶ τρίποδος καὶ ἡ φωνὴ αὐτῆς σεβαστὴ ἐστὶ βασιλεῦσι καὶ ἔθνεσι. Λέγει, καὶ οἱ Ἕλληνες ἀποστελλοῦσιν ἀποικίας εἰς Ἰταλίαν καὶ Ἀφρικὴν καὶ ἀνάπτουσιν ἐν ταῖς χώραις ταύταις τὸν πυρσὸν τοῦ πολιτισμοῦ. Τοὺς νόμους καθιεροῖ τοῦ Λυκούργου, διδάσκουσα ἅμα αὐτὸν, ὅτι κράτιστοι τῶν νόμων εἰσὶν οἱ τοῖς μὲν ἄρχουσι τὸ καλῶς ἄρχειν, τοῖς δὲ λαοῖς τὸ καλῶς ὑπακούειν ἐπιβάλλοντες· τοῦτο δ' ἐπιτυγχάνεται οὐχὶ διὰ τῆς δουλείας, ἣτις ἐριδὸς ἐστὶ καὶ συμφορῶν αἰτία, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐλευθερίας, ἣτις βασιζέται ἐπὶ τῆς ὁμονομίας τῶν πολιτῶν καὶ ἧς ὑπεραμύνηται ἡ ἀνδρεία αὐτῶν. Τοῖς ἠττηθεῖσι καρτερίαν συνίστησι καὶ ἐλπίδα τοὺς ἐκ θεομηνίας πάσχοντας διατάσσει σέβειν τὸ θεῖον, ἐκζητῆσαι καὶ τιμῆσαι τὰ ὀσπᾶ ἡρώων ἀναξ ὀπαθῶ, λητμονηθέντων, ἀνακαλέσαι τοὺς ἐξορίστους, διδάσκουσα οὕτω ὅτι τὰ ἔθνη ἀνεγείρονται καὶ ἐνισχύονται τὴν θεῖαν δύναμιν ἀναγνωρίζοντα, τιμῶντα καὶ μιμούμενα τοὺς μεγάλους ἄνδρας. Θεσσαλοῦ εὐπατρίδου ἑκατόμβην θύοντος καὶ πτωχοῦ τῆς Ἐρμιόνης πολίτου τῷ βωμῷ προσελθόντος καὶ ὄρακα ἀλεύρου ἐγγέροντος, τὴν τοῦ πένητος θείαν εὐπροσδεκτοτέραν τῷ Θεῷ ἀνακηρύσσει· οὐχὶ ἄρα τοῦτο ὑπομιμνήσκει τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ περὶ τοῦ κατατεθέντος ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ ὀβλοῦ τῆς χήρας; Τῷ ἀτυχοῦντι βασιλεῖ λέγει ὅτι οἱ ἀτυχῆται αὐτοῦ δίκαιόν εἰσι τίμημα τῶν ἀδικῶν αὐτοῦ τε καὶ τῶν προκατόχων αὐτοῦ· τῷ φονεῖ, τῷ ἱεροσύλῳ, τῷ ἀνάνδρῳ ἀρνεῖται ἀπαντῆσαι· τὸν ἐπίορκον ἀπειλεῖ διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς γενεᾶς αὐτοῦ¹· τὸν Λυκούργον ἀνα

κηρύσσει θεῖν μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον¹, τὸν Σωκράτην σοφώτατον πάντων ἀνθρώπων.

Ποία ὑψηλὴ ἠθικὴ διὰ τῆς γυναικὸς, τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει διδασκομένη! Τὸ κατ' ἐμὲ ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀρχαιότητι οὐδαμοῦ διαβλέπω κέντρον ἔθνικῆς ἐνότητος ἰσχυρότερον, εὐγενέστερον, ἠθικώτερον, ἢ ἐν τῇ ἀσθενεῖ ἐκείνῃ γυναικί, ἣτις ἀπὸ τοῦ τρίποδος αὐτῆς τηρεῖ τὴν ἰσορροπίαν μεταξὺ τῶν ἰσχυρῶν καὶ ἀδυνάτων ἑλληνίδων πολιτειῶν, παρορμᾷ πάσας ταύτας εἰς τὴν ἐνότητα καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἐνέργειαν ἐν τοῖς δεινοῖς κινδύνοις, ἐκβαρύνει αὐτάς εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας θάνατον, ἀνακηρύσσει τὰς ὑφίστας τῶν ἀληθειῶν. Καὶ παρὰ τὴν Πυθίαν ταύτην ἴσταντο μικρὸν κατωτέρω αἱ ἱερεῖαι τῆς Ἡρας καὶ Ἀθηνᾶς καὶ Ἀρτέμιδος· καὶ ἡ εὐαγγελικὴ ἐκείνη καὶ μεγάλη ἐντολή: Εὐχεσθε ὑπὲρ τῶν καταρωμένων ὑμᾶς, ἐκ στόματος ἑλληνίδος ἱερεῖας τὸ πρῶτον ἀκούεται ἐκ τοῦ στόματος τῆς ἱερεῖας Θεακνοῦς, ἣτις προσκληθεῖσα ὅπως σὺν τοῖς ἄλλοις ἱερεῦσιν ἐξενέγκῃ ἄρας κατὰ τοῦ Ἀλκιβιάδου μεγαλοφρόνως ἀπεκρίνατο «Εὐχῶν, οὐχὶ καταρῶν εἰμι ἱερεῖα».

Τοσοῦτον ὑψηλῆς καὶ μεγάλης οὔσης τῆς θέσεως τῆς γυναικὸς ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἀρχαιότητι, ἀπαραίτητος ἀπέβαιεν ἡ ὀρθὴ αὐτῆς παιδαγωγία. Καὶ ἐν μὲν τοῖς ἡρωϊκοῖς χρόνοις ἡ παιδαγωγία αὕτη φαίνεται ἀποβλέψασα κυρίως εἰς τὸ ἀναπτύξει τὰς ἀρετὰς τὰς τῷ γυναικίῳ φύλῳ φύσει προσούσας, οἷον τὴν διοίκησιν τοῦ οἴκου, τὴν ἀγωγὴν τῶν παιδῶν, τὴν ἀποτίωσιν, τὸν ἔρωτα τοῦ καλοῦ. Τοιαῦται ἐπ' φαίνονται ἡ Ἀρήτη, ἡ Πηνελόπη, ἡ Ἀνδρομάχη, ἡ Ναυσικάα, ἡ ξανθὴ Ἀγαμήδη, ἣτις ἐσπούδατε τὰς ἰδιότητας τῶν βοτάνων,

τότα φάρμακα ἤδει ὅσα τρέφει εὐρεῖα γῶν

λέγει ὁ Ὀμηρὸς (Ἰλ. Α. 54), ὅπως θεραπεύῃ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τραυματίας.

χρηστῆριον, εἰ ὄρακ' τὰ χρήματα λήϊτῃται, ἡ Πυθίη μετέρχεται τοισίδε τοῖσι ἔπει·

Γλαῦκ' Ἐπικουδεῖδη, τὸ μὲν αὐτίκα κέρδιον οὕτως ὄρακ' νικῆσαι καὶ χρήματα λήϊσασθαι.

Ὀμνυ' ἐπεὶ θάνατός γε καὶ εὐορκον μένει ἄνδρα.
Ἄλλ' ὄρακου πάϊς ἐστὶν ἀνώνυμος, οὐδ' ἐπι γεῖρες, οὐδὲ πόδες· κρικπνός δὲ μετέρχεται, εἰσόκε πᾶσαν συμμάρφας ἠλέϊει γενεὴν καὶ οἶκον ἅπαντα.

Ἄνδρὸς δ' εἰ ὄρακου γενετὴ μετόπισθεν ἀμείνων.

(Ἦροδ ΣΓ'. 86).

2) Ἦκεις ὦ Λυκούργε, ἐμὸν ποτὶ πῖονα νηδὸν Ζηνὶ φίλος καὶ πᾶσιν Ὀλύμπιαις δώματ' ἔστημι Δίξω, ἦ - ε θεῶν μαντεύσομαι ἢ ἄνθρωπον Ἄλλ' ἔτι καὶ μᾶλλον θεῶν ἔλπομαι ὦ Λυκούργε.

1) Γλαῦκος δὲ ἐπορεύετο εἰς Δελφοὺς χρησόμενος τῷ χρηστηρίῳ. Ἐπειρωτέοντα δὲ αὐτὸν τὸ

Ἄλλὰ πολιτικὰ γεγονότα μετέβαλον τοὺς ὅρους τοῦ βίου παρὰ τοῖς Ἕλλησι· μετὰ τὴν κάθοδον τῶν Ἡρακλειδῶν ἢ ἠὲ τοῦ πολιτισμοῦ ἣτις ἐπιφώσκει κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους συσκοτάζεται καὶ ἄρχεται εἰδός τε ἑλληνικοῦ μεταίωνος διαρκέσαντος μέχρι ἀρχομένου τοῦ ζ' αἰῶνος 1. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους διάφορος παρὰ τὰς διαφορὰς τῶν Ἑλλήνων φυλάξις ἀποβαίνει ἡ θέσις τῆς γυναικός. Καὶ παρὰ μὲν τοῖς ἰωνικοῖς φύλοις, καθὼς μετὰ τῶν Ἀσιανῶν μᾶλλον συγχρωτισθεῖσαι, διατηρεῖται μὲν ἡ μονογαμία, ἡ βίασις αὖτ' ἡ τῆς κοινωνικῆς θέσεως τῆς γυναικός, ἀλλ' ἡ γυνὴ θεωρεῖται ὡς ὁ ἀνῆλιξ ὑπὸ διηνεκῆ κηδεμονίαν καὶ αὐστηρότερον ἐγκλείεται ἐν τῇ γυναικωνίτιδι. Ἐν τούτοις ἡ γυνὴ διασώζει πάντα τὰ ἀστυκὰ αὐτῆς δίκαια, οὐδὲ στερεῖται σχετικῆς τινος ἐλευθερίας, ὡς κοινῶς ἐφρονεῖτο, καὶ ἔχει ἀδιαμφισβήτητον τὸ κράτος τῆς οἰκίας. 2. Ὅπως δὲ ποτε ἡ ὑποδεὴς αὕτη κα-

1) Ἡ καλουμένη ἐπιδρομὴ τῶν Λωριέων νέαν σημειοῦ περίοδον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ὑπεροχὴ, ἣν ἄχρις ἐκείνου εἶχον αἱ παράλιοι φυλαὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς, αἱ εἰς διηνεκεῖς διατελέσασαι σχέσεις μετὰ τῶν ἀσιατικῶν φυλῶν, μετέβη εἰς τὰς τῆς μεσογαίας καὶ τοῦ βορρᾶ φυλάς. Ὁ ἑλληνικὸς βίος, ὁ ἤδη τοιοῦτον λαμπρὸς καὶ κοινωνικὸς παρ' Ὀμήρω, περιτρίγγεται καὶ ἐξαφανίζεται. Τὰ σκότῃ, ἅπερ ἡ ποίησις ἔρξατο διασκεδάζουσα, κατέρχονται καὶ αὖθις ἐπὶ τὸν ἑλληνικὸν κόσμον καὶ περικαλύπτουσιν αὐτὸν ἐπὶ ἕξ αἰῶνας. (Duryu, *Hist. de la Grèce ancienne*, T. A'. σελ. 67—68).

2) Ὁ κ. R. Lallier ἐν τῷ ὑπὸ τὸν τίτλον *De la condition de la femme dans la famille athénienne* συγγράμματι αὐτοῦ, τῷ βραβευθέντι ὑπὸ τοῦ ἐν Περικίους Συλλόγου πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν ἐν Γαλλίᾳ, καταδεικνύει τοῦτο διὰ πλείστων ὄτων μαρτυριῶν ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Ἴδου τί μεταξὺ ἄλλων λέγει (ἐν κεφ. Α'. σελίδι 41—44).

« . . . Εὐκταία βεβαίως ἦν ἰσχυροτέρα τῆς νεανίδος ἀγωγή, δι' ἧς εἰς συνεπκρῆν τιθεμένη μετὰ τοῦ ἐξωτερικῆ ὕψους ἡδύνατο παρασκευασθῆναι εἰς τὰ καθήκοντα, ἅπερ ἔμελλέ ποτε ἐκπληρῶσαι· ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο σύστημα ἡδύνατο διαθρέψαι κρεῖττον παρ' αὐτῇ τὰς ἀρετὰς τῆς σωφροσύνης καὶ πραότητος, ἅς πρὸ πάντων οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ γυναικί ἐπεζητοῦν. Τῆς νεανίδος λίαν ταχέως τὸν κόσμον καὶ τὰς δοκιμασίας αὐτοῦ μανθανούσης, ἡ ψυχὴ αὐτῆς, ὡς ἐπίστευον, ζημιούται μᾶλλον ἢ κερδαίνει· εἰ δὲ πλείονα προσκτᾶται σταθερότητα καὶ διορατικότητα, τὴν πείραν ταύτην ἀντὶ πολλοῦ

τάστασις τῆς γυναικός ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ κοινωσίᾳ ἐπήνεγκε τὴν παρὰ τοῖς ποιηταῖς, καλλιτέχναις

ἀγοράζει. Τί ἐν τῇ προώρῳ ἐκείνῃ ἐπιστήμη τοῦ βίου καὶ τῶν ταλαιπωριῶν αὐτοῦ ἀποβαίνουσι τὸ γαλήνιον τῆς διανοίας καὶ ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνη, ἃ περὶ πλείστου ἐποιεῦντο; Ἢτε δ' ἐζητοῦν τοῦτο εἴτε οὐχί, ἡ ἀγωγή ἦν ἐξῆδον τῇ νεανίδι συνετέρει ἐν αὐτῇ τὰς διαθέσεις ταύτας. Καὶ παῖδες μὲν ἀνεπτύσσοντο ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς μητρὸς ἢ τῆς τροφῆς, βραδύτερον δὲ ἐδιδάσκοντο τὴν ἐριουργίαν καὶ ὑφαντικὴν. . . Οὐδὲν διατάραττεν αὐτὰς ἐν ταῖς εἰρηναῖς αὐτῶν ἐργασίαις. Ἡ θύρα τοῦ ἐσωτερικοῦ δωματίου ἦν φραγμὸς ἀδιάβητος αὐταῖς, οὐδεὶς δὲ ξένος εἰσέρχεται παρ' αὐταῖς. Ἄλλ' ὁ τακτικὸς οὗτος βίος οὐκ ἦν μονότονος· ἐν Ἀθήναις ὁ τῶν τεχνῶν ἔρως δύναιτο εἰσδύσασθαι μέχρι τῆς γυναικωνίτιδος καὶ περὶ κεκλεισμένης. Εἰς τὰς προκαταρχτικὰς ὅλως γνώσεις, περὶ ὧν εἴρηται, προσετίθεντο ἄλλαι τινές, οἷαι ἡ ἀνάγνωσις, ἡ γραφὴ, ἡ μουσικὴ. Μὴ ποιῶμεν ὑπερβολάς. Οὐδέποτε μὲν οἱ Ἕλληνες ἐφρόντιζαν καλλιεργῆσαι τὴν δianoian τῆς γυναικός καὶ κοινῶν αὐτῆν ποιῆσαι τῶν εὐγενῶν γνώσεων, αἵπερ ἐξαίρουσι καὶ ἐνισχύουσι τὴν ψυχὴν· ἀλλὰ παρὰ λαῶ τοσοῦτον ἔξοχον καὶ ζωηρὰν τὴν εὐαισθησίαν ἔχοντι ἡ μουσικὴ ἦν πλέον ἢ ἀπλήτις διάχυσις· ἐφῆύθμιζε τὰς κινήσεις τῆς ψυχῆς καὶ ἐξήγειρεν ἐν αὐτῇ ἀρμονικὰς τινὰς ἐντυπώσεις, αἵτινες βραδέως καὶ δι' ἀκαταμάχητον σχεδὸν δυνάμειος καταλάμβανον τὴν δianoian καὶ διέπλασσον αὐτήν. Ἡ ῥωμαϊκὴ γυναικωνίτις αὐτῆροτέρα διετέλεσεν ἀγνωοῦτα τὰς διαχύσεις ταύτας· πρὸς δὲ ἡ ῥωμαϊκὴ αὐστηρότης ἀπέρριπτεν ὡς ἀδυναμίαν καὶ αἰτίαν διαφθορᾶς τὰς τέχνας ταύτας, αἵτινες ἐξωραΐζον τὸν βίον τῆς Ἀθίδος. Κατὰ σπάνια διαλείμματα ἡ νεανὶς ἐξέρχεται τοῦ οἴκου, παρίσταται εἰς θρησκευτικὰς τινὰς τελετὰς καὶ ἀναμειγνύεται εἰς τοὺς χορούς.

. . . Ἡ θρησκεία, ὡς ἔξεστι πιστεῦσαι, παρέχουσα τῇ ἀθίδι κόρη σπανίας ἀφορμὰς τοῦ διαβλέπειν τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, καὶ τοῦ διαβλέπειν αὐτὸν κατὰ τὰς κομφοτάτας ἐκείνας ἐορτὰς, οὐκ ἦν ὅλως ἀλυσιτελὴς εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς διανοίας αὐτῆς· καὶ οὐ διατάραττε μὲν τὴν ἡρεμίαν τῆς γυναικωνίτιδος, ἀλλ' ἐνεψύχου οἶονεὶ αὐτὴν δι' ἀναμνήσεων, αἵτινες εὐλαβῶς διατηρούμεναι συνετέλουν εἰς τὸ ἀναπτύξαι ἐν τῇ ψυχῇ αὐτῆς τὸ αἶσθημα τοῦ μέτρου καὶ τῆς ἀρμονίας. Οὕτως, ἐξεταζομένων τῶν ἐργασιῶν τῆς νεανίδος καὶ τῶν σπανίων ἡδονῶν, αἵτινες αὐτὰς διακόπτουσι, προκύπτει ἐκ πατῶν τῶν λεπτομερειῶν μία καὶ ἡ αὐτὴ ἐντύπωσις, ὅτι ὁ βίος τῆς κόρης ἦν κεκρυμμένον τι

καὶ φιλοσόφοις ἐκείνην ἀντίδρασιν, ἥτις ὤρισε τὴν πραγματικὴν τῆς γυναικὸς θέσιν. (Ἀκολουθεῖ).

Ο ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΟΣ ΤΟΥ ΡΕΝΑΝ.

(Συνέχεια ἀριθ. 8).

Οὐχὶ ἄνευ λόγου ἡ κριτικὴ καταμέμφεται τοῦ κ. Ρενάν ὅτι ἐνίοτε καλλιτέχνης μᾶλλον ἐγένετο ἢ ἱστορικός. Τοσοῦτον τῆς τέχνης ἐραστὴς ἐστίν, ὥστε καὶ τινὰ ἐπιείκειαν καὶ οἶκτον ἐπιδεικνύει καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Νέρωνα ἕνεκα τῶν ὑπηρεσιῶν ἃς εἰς τὴν αἰσθητικὴν ἐποιήσατο, ἕνεκα στοιχείων τινῶν ἀβρότητας καὶ αἰδοῦς, ἃ περ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἐν τῷ χριστιανισμῷ ἀνεπτύχθησαν. Δὲν ἐννοοῦμεν διὰ τούτων ὅτι ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ κ. Ρενάν παριστάμεθα εἰς ἓνα τῶν συνήθων τοῖς συγχρόνοις ἱστορικοῖς παραδοξοφανῶν ἐξιλασμῶν· τούναντίον ὁ κ. Ρενάν ὑπῆρξε δίκαιος πρὸς τὸν Νέρωνα, τουτέστιν ἀμείλικτος· διέγραψε τὴν εἰκόνα ταύτην ἠθικῶς τε καὶ φυσικῶς μετὰ θαυμασίας λόγου δυνάμεις εὐδαμῶς ὁμοιαζούσης πρὸς ἀπολογία. Καὶ ὁμοίως ὑπάρχει ἐνιαχοῦ ἐν ταῖς κρίσεσι ταύταις οἷον εἰ κεκαλυμμένη τις συγκίνησις· ἐν ὀνόματι τῆς τέχνης καὶ τοῦ κάλλους ὁ κ. Ρενάν ποιεῖται ἐπιφυλάξεις τινὰς, καὶ ὅσον καὶ ἂν ἐλαχίστην ἔχη κλίσιν πρὸς τὸν ῥωμαντισμὸν, δανείζεται ἐκ τῆς σχολῆς τοῦ Βίκτορος Οὐγὸυ κινδυνώδη ἐπιείκειαν, ἥτις ἐπιφέρει τὸ μειδίωμα πρὸς τὰ κομψὰ μέρη τοῦ τέρατος.

«Καίπερ λίαν μέτριος τὴν τέχνην, εἶχεν ὅμως ἐν μέρει τὴν ψυχὴν καλλιτέχνου· ἐξωγράφει καλῶς, ἐγλυφε καλῶς· οἱ στίχοι αὐτοῦ ἦσαν καλοὶ, καίτοι εἶχον σχολαστικὴν τινὰ ἐμφάσιν καὶ μεθ' ὅλα τὰ λεγόμενα ἐποίει αὐτὸς οὗτος αὐτοῦ. Ὁ Σουετώκιος εἶδε τὰ χειρόγραφα αὐτοῦ πλήρη σβεσμάτων. Πρῶ-

καὶ ἐπιπερυλαγμένον. Ὑπαρξίς ὁμαλὴ καὶ ἤρεμος, ἀλλ' οὐχὶ τεταπεινωμένη, ἀγνοία πεφροντισμένως διατηρουμένη, οὐχὶ ὅπως ἐξευτελισθῆ ἡ διάνοια τῆς γυναικὸς, ἀλλ' ὅπως διατηρηθῆ ἀκεραία ἡ ἀβρότης τῆς ψυχῆς καὶ τὸ ἄνθος ἐκεῖνο τῆς ἀγνείας, ὅπερ οὐπω ἤγγισαν οὐδ' ἡ γνῶσις, οὐδ' αὐτὴ ἡ ὑπόνοια τοῦ κακοῦ».

Καὶ ἄλλαχοῦ πάλιν·

«Λόγος ἐνίοτε γίνεται περὶ Ἀτιθίδων, ὡς εἰ ἦσαν αὗται προσόμοιαι π. ὅς τὰς ἐν Ἀνατολῇ γυναῖκας καὶ μετὰ πολλῆς ὑπερβολῆς παρίσταται ἡ τραχύτης τῶν ἀρχαίων ἠθῶν, ἥτις ἐνέκλειε δῆθεν αὐτὰς ἐν τῇ γυναικωνίτιδι ὡς ἐν εἰρκτῇ. Ὁ ἐγκλεισμός ἦν αὐστηρὸς μόνον διὰ τὰ νεάνιδας· εἰς τὰς ἐγγάμους ἦν πολλῶ ἥττον αὐστηρὸς, ἐν τισὶ δὲ περιστάσεσι καὶ ὅλως ἐξηφανίζετο».

τος αὐτὸς κατενόησε τὸ θαυμάσιον τοπίον τοῦ Σοβιάκου καὶ κατέστησεν αὐτὸ ἐπαγωγὴν θερμῶν οἰκημάτων. Ἡ διάνοια αὐτοῦ ἐν τῇ παρατηρήσει τῶν φυσικῶν πραγμάτων ὀρθὴ ἦν καὶ πολυπράγμων· εἶχε τὴν τάσιν πρὸς τὰ πειράματα, τὰς νέας ἐφευρέσεις, τὰ τῆς μηχανικῆς· ἤθελε νὰ μαθάνῃ τὰ αἷτια καὶ κάλλιστα κατενόησε τὴν ἀγυρτίαν τῶν δῆθεν μαγικῶν ἐπιστημῶν, ὡς καὶ τὸ μὴδὲν πάντων τῶν θρησκευμάτων τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ. Ὁ προειρημένος βιογράφος διεψύλαξεν ἡμῶν τὴν ἀφήγησιν περὶ τοῦ τρόπου δι' οὗ ἐγεννήθη παρ' αὐτῷ ἡ κλῆσις τοῦ αἰδοῦ. Ἐμυθήθη εἰς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Τερπνοῦ τοῦ μάλιστα περιωνύμου κιθαριστοῦ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ. Νύκτας ὅλας ἐκάθητο παρὰ τῷ μουσικῷ σπουδάζων, ἐξηρτημένος ὅλας ἐξ-ἄδων ἤκουε, πνευστιῶν, μεθύων, ἀπλήστως ἀναπνέων τὸν ἀέρα ἄλλου κόσμου, ὅστις ἠνοίγετο πρὸ αὐτοῦ ἐν τῇ συναφείᾳ μεγάλου καλλιτέχνου. Ἐκ τούτου προήρχετο καὶ ἡ ἀποστροφή αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, καθὼ ἀμούσους ἐν γενεῇ, καὶ ἡ προτίμησις αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἕλληνας, τοὺς μόνους, ὡς ἐφρόνει, ἱκανοὺς νὰ ἐκτιμῆσωσιν αὐτὸν, καὶ πρὸς τοὺς Ἀνατολίτας, οἵτινες φρενητιωδῶς ἐχειροκρότουσιν αὐτόν».

Ὡς ἐκ τούτων φαίνεται, ὁ κ. Ρενάν ἀφήσιν εἰ μὴ πολὺ, ἀλλὰ τοῦλάχιστον ὀλίγον, τῷ Νέρωνι, διότι ἠγάπησε . . . τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολήν. Καὶ εὐνόητον τοῦτο, καθ' ὅσον αὐταὶ αἰδιάζουσαι εἰσι συμπάθειαι τοῦ κ. Ρενάν. Ἡ μεγίστη αὐτοῦ ἀξία ἐστὶν ἀληθῶς ὅτι ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ συνεδύασε τὸν καθαρῶτατον ἀττικισμὸν μετὰ τῆς ὀξυτάτης ἀντιλήψεως τοῦ ἀνατολικοῦ πνεύματος. Ὁ κ. Ρενάν δύναται θεωρηθῆναι ζωγράφος μᾶλλον ἢ συγγραφεύς· ἀπαιτεῖ διὰ τὸν καλλιτέχνην ἐλευθερίας τινὰς καὶ δὲν στέργει τὴν ὑποταγὴν αὐτοῦ εἰς τὴν κοινὴν ἠθικὴν. Ἐνώπιον τοῦ Νέρωνος ἐπεβάλλετο αὐτῷ συστολή τις, ἀλλ' ἀπέναντι τοῦ Πετρονίου ἡ θέσις ἐστὶν ἥττον δυσυποστήρικτος καὶ στέφει δι' ἀνθέων τὴν μνήμην τοῦ εὐγενοῦς ἐκείνου τρυφεροδιαίτου.

«Ὅπωςδήποτε οὐ τοῦ τυχόντος τὸ εἶναι βασιλέα τοῦ συρμοῦ. Ἐχει τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς καὶ ἡ τοῦ βίου κομψότης, ἀλλὰ κατωτέρω τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἠθικῆς. Τὸ συμπόσιον τοῦ κόσμου θὰ ἦτο κατὰ τι ἐλλίπες, εἰάν οὗτος ἐκ φανατικῶν μόνον εἰκονοκλασῶν καὶ ἐξ ἐναρέτων ἀγροίκων κατωκαίτο».

Ἀλλὰ μὴ σπεύτωμεν βαλεῖν τὸν λίθον κατὰ τοῦ εὐγενοῦς κριτοῦ τοῦ Πετρονίου, κατὰ τοῦ ἱστορικοῦ ὅστις ἀνεκάλυψε θεῖον γητρὸν τι καὶ παρὰ τῷ Νέρωνι, καὶ ἠδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ καὶ νὰ αἰσθανθῆ τὴν μαγικὴν γοητείαν ἣν ἐνίσκει τὸ ἀνθρώπινον ἐκεῖνο τέρας. Ἐάν ὁ κ. Ρενάν ἔχη τὴν εὐκολὴν ἐπιείκειαν τοῦ καλλιτέχνου, γινώσκει ὁμοίως καὶ τὴν με